אוניברסיטת בר־אילן
Bar-Ilan University

תאריך עדכון: 26.04.2022

שם המחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה

שם ומספר הקורס: בית הכנסת ובית המדרש: בבלי וירושלמי מגילה פרק 'בני העיר'
09-848-01

שם הקורס באנגלית:

The Synagogue and the Study House: Bavli and Yerushalmi Megillah Chapter IV

שם המרצה: ד"ר אהרן עמית

סוג הקורס: סמינריון

שנת לימודים: תשפ"ג **סמסטר:** שנתי **היקף שעות:** 2 ש"ש

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרות הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

להקנות לתלמידים ולתלמידות רקע ומיומנות בביקורת הנמוכה ובביקורת הגבוהה של התלמוד הבבלי והירושלמי. להקנות לתלמידות ולתלמידים מתודה מסודרת ומעמיקה בחקר הבבלי והירושלמי. לעמוד על ההתפתחות של סוגיות הקשורות לפרק 'בני העיר' בבבלי מגילה כה ע"ב – לב ע"א, וירושלמי מגילה ג:א-ו (עג ע"ד-עד ע"ג, מהד' האקדמיה ללשון העברית, עמ' 762-767).

תוצרי למידה:

הבנה מקיפה של הסוגיות הן בבבלי והן בירושלמי והבנת השפה והתוכן של הסוגיות. הבנה עמוקה במאגרי מידע של חקר הבבלי והירושלמי והשימוש בהם. יכולת לחקור לעומק מילים קשות ומושגים קשים בסוגיא. יכולת לחקור לעומק את עדי הנוסח של הסוגיות שלומדים בשני התלמודים. יכולת להגיע לביבליוגרפיה של חקר ספרות חז"ל בכלל, וסוגיות אלו בפרט.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

בקורס זה נעסוק בסוגיות במגילה, פרק 'בני העיר', בתלמוד בבלי ובתלמוד ירושלמי. ננתח את הסוגיות ונעמוד על התפתחותן בתהליך המסירה מן התקופה הקדומה ועד לעריכה האחרונה של הסוגיות. נשים לב לשפה של הסוגיות ולמבנה הספרותי שלהן. נחקור לעומק את מסורת הנוסח של הסוגיות שנלמד ונעמוד על תופעות שונות בעדי הנוסח שלהן.

מהלך השיעורים:

השיעור יהיה מורכב מהרצאה ודיון סביב הנושאים שיפורטו להלן. הנושאים יוכנו מראש על ידי התלמידים והתלמידות על פי הנחיות מוקדמות של המרצה. כמו כן יכלול השיעור דפים וטבלאות וכן שימוש באמצעים טכנולוגיים ואתר קורס. בתחילת השנה המרצה יעמיד לרשות המשתתפים חוברת הכוללת את כל המקורות לקורס. כל שבוע המרצה יציין את חומר הקריאה הנדרש לשיעור הבא.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

יש סוגיות שנצטרך להקדיש להן כמה שיעורים). להלן חלוקת הדיון לפי כל סוגיות הפרק:

	נושא השיעור	הערות	מקבילות
1	מבוא לפרק 'בני העיר': משנה ותוספתא	סקירה של הפרק ותיאור עידי הנוסח ששרדו לפרק במשנה ובתוספתא	
2	מבוא לפרק 'בני העיר': בבלי וירושלמי	סקירה של הפרק ותיאור עידי הנוסח ששרדו לפרק בבבלי ובירושלמי	מכון ליברמן ופרוייקט פרידברג 'הכי גרסינן'
4-3	הסוגיא הראשונה: "רחובה של עיר"	קדושת המרחב הציבורי	ירושלמי מגילה ג:א, (עג ע"ד)
6-5	הסוגיא השניה: "בית הכנסת"	קדושת בית הכנסת בעיר התלמודית	ירושלמי מגילה ג:א, (עג ע"ד) ותוספתא מגילה ב:יז; עיון בקטעי גניזה קדומים
8-7	הסוגיא השלישית: "תשמישי מצוה ורבא"	קדושת תשמישי קדושה	ירושלמי ג:א (עג ע"ד) – עמידה על פירושי מפרשי הירושלמי
10-9	הסוגיא הרביעית: "בית הכנסת לבית המדרש?"	שינוי מבית כנסת לבית מדרש	בירושלמי מגילה ג:א (עג ע"ד)
12-11	הסוגיא החמישית: "ספר תורה"	קדושת ספר תורה	ירושלמי מגילה ג:א (עג ע"ד – עד ע"א)
13	הסוגיא השישית: "שינוי יעוד הצדקה"	מתי בני בעיר יכולים לשנות את יעוד הצדקה?	תוספתא ב:טו, ירושלמי ג:א עד ע"א
14	הסוגיא השביעית: "ברוב עם הדרת מלך"		

15	הסוגיא השמינית: "רבית"	צד אחד ברבית	בבלי בבא מציעא סג ע"א ובבלי ערכין לא ע"א
16	הסוגיא התשיעית: "ד' אמות"	ד' אמות של תפילה	בבלי ברכות כה ע"א
17	הסוגיא העשירית: "במה הארכת ימים"	סוגיית אגדה	
18	הסוגיא האחת עשרה: "קלות ראש"		ירושלמי ג:ג (עד ע"א)
19	הסוגיא השתים עשרה: "גלות"		מכילתא דרבי ישמעאל בא – מסכת דפסחא פ' יד
20	הסוגיא השלש עשרה: "פרשת שקלים"	מה היא פרשת שקלים?	תוספתא מגילה ג:א-ה
21	הסוגיא הארבע עשרה: "פרשת ראש חודש"		
22	הסוגיא החמש עשרה: "מקדימים"	ראש חודש באמצע השבוע	בבלי פסחים ק ע"א
23	הסוגיא השש עשרה: "שניה שלישית ורביעית"	פרשת "זכור"	
24	הסוגיא השבע עשרה: "לאיזה סדר הוא חוזר?"		ירושלמי ג:ד (עד ע"ב); עיון בדרכי קריאת התורה
25	הסוגיא השמונה עשרה: "סדר הקריאה" חלק א'	קריאת התורה של המועדים	
26	הסוגיא השמונה עשרה: "סדר הקריאה" חלק ב'	קריאת התורה בתענית	
27	סיכום וחזרה למבחן הסופי		

ג. דרישות קדם:

הקורס מיועד לתלמידות ולתלמידים עם היכרות מוקדמת עם ספרות חז"ל.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

לפני כל שיעור יקבלו התלמידות והתלמידים הוראות מפורטות על הקטע בתלמוד אותו יש להכין וכן הפניות לקטעים המקבילים במקורות האחרים. קטעים אלה יוכנו על פי הפרשנים הקלאסיים ועל פי החוקרים המודרניים בצירוף קריאה ביבליוגרפית.

בקורס זה יש חובת נוכחות, שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל ארבע הרצאות במשך שני הסמסטרים ללא סיבה מוצדקת לא יורשה להגיש עבודה, ולא יקבל ציון בקורס.

תלמידות ותלמידים יבחרו נושא למחקר (נושא לכתיבה עבודה סמינריונית) בתיאום עם המרצה על סוגיא בבבלי עם מקבילות בתלמוד הירושלמי, שלא למדנו בשיעור. משתתפים נדרשים לבחור נושא למחקר לא מאוחר בסוף סמסטר א׳, ולקבל אישור פורמלי מן המרצה על בחירת הנושא. המרצה יבקש טיוטא של העבודה בסיום הסמסטר השני. חשוב שתלמידי הקורס יעבדו לפי הסדר שקובע המרצה ויעמדו בדרישות של המרצה בזמן כדי להצליח בכתיבת העבודה.

בקורס זה יש דגש מיוחד על מיומנות של כתיבה אקדמית. לשם כך במהלך הקורס המרצה ייתן מספר מטלות כתיבה שעל התלמידים להגיש בכתב ובזמן. מטלות אלו הן חשובות הן להכנת השיעורים, והן להתקדמות מקצועית בכתיבה אקדמית.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

הציון הסופי מבוסס על העבודה הסמינריונית שמהווה 100% של הציון בקורס. תלמידות ותלמידי הקורס חייבים להגיש את העבודה הסמינריונית עד ל-ג׳ בחשון תשפ״ד (18.10.2023).

ו. ביבליוגרפיה:

להלן רשימה ביבליוגרפית לקורס. כל המסומן ב-* מהווה קריאת חובה:

חנוך אלבק, מבוא לתלמודים, תל-אביב, תשכ״ט.

שולמית אליצור, ״להיקפה הקדום של פרשת שקלים״, תרביץ, פב (תשע״ד), עמ׳ 395-405.

אהרן ארנד, ״תוספות בכתבי-היד ובדפוסים של פירוש רש״י למסכת מגילה״, סידרא (תשנ״ח), עמ׳ 5-24.

יעקב נחום אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים תש״ס [תש״ח].

אברהם גולדברג, ״חדירת ההלכה של ארץ ישראל לתוך מסורת בבלי כפי היא משתקפת מתוך פרק ערבי פסחים״, תרביץ לג (תשכ״ד), עמ׳ 337-348.

י״ד גילת, פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן, תשנ״ב.

*י׳ גפני, יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים, תשנ״א, עמ׳ 20-51.

*ד׳ הלבני, מקורות ומסורות: ביאורים בתלמוד לסדר מועד, ירושלים, תשל״ה, תקז-תקיז.

לייב מוסקוביץ, הטרמינולוגיה של הירושלמי: המונחים העיקריים, הוצאת ספרים ש״ש י״ל מאגנס, ירושלים, תשס״ט.

*שלמה נאה, "סדרי קריאת התורה בארץ-ישראל: עיון מחודש", תרביץ, סז (תשנ"ח), עמ' 187-167.

שלמה נאה, "על המחזור השבע-שנתי של הקריאה בתורה בארץ-ישראל", תרביץ, עד (תשס"ה), עמ' 43-76.

אליעזר סגל, "מסורת הנוסח של כתב-יד אוניברסיטת קולומביה למסכת מגילה", תרביץ נג (תשמ"ד), עמ' 41-69.

משה עסיס, 'תלמוד ירושלמי', בספרות חז"ל הארץ-ישראלית, מבואות ומחקרים, כרך ראשון, ירושלים, תשע"ח, עמ' 225-259.

*עזרא פליישר, "בירורים בשיטות הקריאה בתורה של בני ארץ-ישראל הקדומים", *HUCA*, 62 (1991), עמ' מג-סא.

ש"י פרידמן, סוגיות בחקר התלמוד הבבלי, אסופת מחקרים בענייני מבנה, הרכב ונוסח, בית המדרש לרבנים באמריקה, ניו יורק וירושלים, תש"ע.

*ש"י פרידמן, "פרק האשה רבה בבבלי, בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיא", מחקרים ומקורות א, ערוך בידי ח"ז דימיטרובסקי, ניו-יורק תשל"ח, עמ' 283-321. [=סוגיות בחקר התלמוד הבבלי, עמ' 8-56].

*ש"י פרידמן, "מבנה ספרותי בסוגיות הבבלי", דברי הקונגרס העולמי השישי למדעי היהדות ג (תשל"ז), עמ' 384-402.

*ש"י פרידמן, מנח מנח רביע: מחקרי לשון ומינוח בספרות התלמודית, האקדמיה ללשון העברית, תשע"ד, עמ' 437-502.

ש"י פרידמן, "להתהוות שינויי הגירסאות בתלמוד הבבלי", סידרא ז (תשנ"א) עמ' 67-102.

יוסף תבורי, המועדים בהלכה בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים, תשנ"ז.

Steven Fine, *This Holy Place: On the Sanctity of the Synagogue During the Grco-Roman Period*, University of Notre Dame Press, Notre Dame Indiana, 1997.

Joseph Heinemann, "The Triennial Lectionary Cycle", *Journal of Jewish Studies*, 19 (1968), 41-48.

Levine, Lee, *The Ancient Synagogue: The First Thousand Years*, Yale University Press, New Haven, 2000.

Jacob Mann, *The Bible as Read and Preached in the Old Synagogue*, I, Cincinnati, 1940, II, Cincinnati 1966.

Rachel Mikva, "Midrash in the Synagogue and the Attenuation of Targum", *Jewish Studies Quarterly*, Vol. 18 (2011), pp. 319-342.

Aharon Oppenheimer, "Babylonian Synagogues with Historical Associations", in *Ancient Synagogues: Historical Analysis and Archaeological Discovery*, ed. D. Urman and P.V. Flesher, Leiden, Brill, I:40-48.

Daniel Sperber, *The City in Roman Palestine*, New York Oxford, Oxford University Press, 1998.